

SARAYDAN SÜRGÜNE

VAHDETTİN'İN SARAYLISI ANLATIYOR

AFİFE REZZEMAZA

HAZIRLAYAN: DR. EDADİL AÇBA

ÖNSÖZ

Geçmişte yaşanmış olayların gerçekliğini öğrenme gayreti, tarihçiyi çeşitli çabalara sevk eder. Yazılı belgeler hemen her zaman temel başvuru kaynağıdır. Çünkü bu belgeler, sözün kayıt altına alınmış hali olup doğrudan bilgi edinme aracıdır. Osmanlı tarihi araştırmalarında ilk akla gelen ve en önemli kaynak arşiv belgeleridir. Yazılı evrakın devlet güvencesi altında muhafaza edilmiş olması burayı bir bilgi hazinesi haline getirmiştir. Bireylerin ömrü devletlerle kıyaslanamayacağı için son derece kıymetli bilgiler, zaman içinde savrulup gitmekten kurtulup emin ellerde muhafaza edilmiştir.

Osmanlı döneminden kalan arşiv kayıtları doğrudan yahut dolaylı bir şekilde devlet yönetimiyle ilgilidir. Osmanlı arşivleri merkezle taşra arasındaki yazışmaları, maliye kayıtlarını, istihbarat raporlarını barındırmakla birlikte birçok konuya dair son derece zengin bir içeriğe sahiptir. Bu nedenle Osmanlı tarihi araştırmacıları ve hele son birkaç yüzyıl üzerine çalışanlar bir hayli şanslıdır. Tarihî malzeme 19. yüzyılda, öncesiyle kıyaslanamayacak kadar artar. Bu yüzyılda önce resmî gazete ve ardından özel gazetelerin çıkarılması geçmişin daha ayrıntılı bir şekilde öğrenilmesine zemin hazırlar. Özellikle II. Meşrutiyet dönemi basın hayatında adeta patlamanın yaşandığı dönemdir.

Resmî kayıtların sunduğu bilgilerin bir doğası vardır. Devletin işleyişi gereği tutulduklarından bazen araştırılan konunun çeşidine göre bazen istenilen bilgiyi vermekten uzaktır. Herhangi bir dairede çalışan memurların isimlerini ve sayısını resmî belgelerden öğrenmek mümkündür. Memurun doğum tarihi, öğrenim hayatı, memuriyete atandığı tarih, terfi tarihleri, varsa aldığı nişanlar bu defterlere kayde-

dilir. Görevi icabı tuttuğu kayıtlar, yazdığı raporlar kısaca kaydettiği resmî evrak hakkında da bilgi sahibi olunabilir. Devlet memurlarından bazıları ifa ettiği görevin önemine göre yapıp ettikleriyle gazete sayfalarında yer alabilirler. Tutulan bunca evraka, itina ile saklanan bilgilere rağmen gerçeğin peşinde koşan bir tarihçi, bir devlet görevlisi hakkında olup biteni bütün gerçekliği ile ortaya koyamaz. Eğer devlet memuru olmayanlar hakkında araştırma yapılacaksa durum hepten zorlaşır. Arşiv belgeleri, süreli yayınlar, gazetede yer alan bir fotoğraf, konuya dair yazılmış tetkik eserler bir olay yahut kişi hakkında sınırlı bilgi ve fikir verir. Savaşta bir grup askerin muhabire verdiği poz, geçen zamanın sadece bir dilimini sunar. Resmin çok şey anlattığı şüphesizdir. Silahları, kılık kıyafeti hatta biraz ileri gidip bulunduğu ortamdan memnun olunup olmadığına dair bile yorum yapılabilir. Ancak fotoğraftaki askerlerin neler hissettiklerini, bir günlerinin nasıl başlayıp nasıl bittiğini kısaca hayata dair olup biten her şeyi anlamak mümkün değildir. Salduaray görevlilerine dair bir defterde görevlilerin isimleri, görevleri, yaşları, kökeni, eşkali ve aldığı gündeliği öğrenmek mümkündür. Onların hayatına dair daha fazla bilgi edinmek istenildiğinde daha ileri gitmek bir hayli zordur. Saraya Kafkasya veya Afrika'dan getirilmiş bir kızın ailesinden ayrılışını, karşılaştığı güçlükleri, sevinç ve hüznü nasıl öğrenilir? İşte bu noktada devreye hatıralar girer. Arşiv belgesi, süreli yayınlar, görsel malzemelerden ve eğer varsa görsel malzemelere ilave olarak tarihçinin imdadına hatırat türünde yazılmış eserler yetişir.

RESMÎ TARİHİN SÖYLEYEMEDİKLERİ

Hatıralar resmî evraka yansımayan, yansıması da mümkün olmayanları anlatır. Taşradan merkeze yazılan hangi resmî yazıda valinin duygularını, sevincini, hüznünü, öfkesini görebilirsiniz? ‘Bu emrinizi büyük bir sevinçle yerine getiriyorum’ diyemez. Çünkü resmî yazışma kuralları vardır ona uyulmak zorundadır. Oysa bir görevlinin hatıralarını yazarken duygularını dizginlemesine gerek yoktur. Yazıp yazmayacağı şeyin sınırlarını kendisi belirler. Bu nedenle daha özgürdür. İşte bu

özgürlük başka yerde ulaşılmaması mümkün olmayan bilgiler sunar. Çeşitli tarihî olaylara ve kişilere dair bilgiler hatıralar sayesinde ete kemiğe bürünür, canlanır, daha belirgin, daha görünür hale gelir. Ancak geçmişin sağlıklı bir şekilde öğrenilmesi ve aydınlatılması serüveninde diğer kaynaklarda olduğu gibi hatıraların sunduğu bilgiler konusunda da dikkatli ve seçici olmak gerekir.

Tür olarak hatıralar, genellikle ilerleyen yaşlarda yakın veya uzak geçmişe dair hatıra gelen şeylerin yazıya dökülmesiyle oluşur. Günlüklerden farklıdır. Günlük o anı, hatıralar ise geçmişini yazar. Burada bazen çeşitli belgelere de yer verilebilir. Hatıraların hangi maksada yönelik olarak yazıldıkları önemlidir. Bazı yazarlar tarihte oynadıklarına inandıkları büyük rolü dile getirmek isterler. Böylece bir yandan unutulmayı engelleme, bir yandan da başarıyı başkalarına kaptırmama hevesindedirler. Bazıları kusurlarını örtmek ve suçlu olmadıklarını ifade etmek için yazarlar. Mesela II. Meşrutiyet döneminde bazı devlet adamları hatıralarını, II. Abdülhamit döneminin kusurlarından arınmak için kaleme almışlardır. Hatıra yazımında para kazanmak, ilginç ayrıntılar vererek meşhur olmak, hasmını alt etmek, taraf tutarak çıkar sağlamak gibi amaçlar da güdülebilir. Ancak bütün bunların dışında sadece gerçeklerin ortaya konmasını sağlamak, geçmişte haksızlığa uğramış, kasten yanlış anlatılmış yahut anlaşılmasın insanların hakkını teslim etmek, bu suretle ilme ve insanlığa hizmet etmek için yazılanlar da vardır. Elbette birden çok amacı içeren hatıraların bulunması da mümkündür.

Hatıralar resmî evrakın az olduğu yerde çok daha büyük bir kıymet arz eder. Osmanlı saray hayatı tam da resmî evrakın, arşiv belgelerinin az olduğu bir alandır. Buraya dair çok şey söylenmekte, yazılmakta, filmler çevrilip milyonlarca insanın ilgisi bu noktaya çekilmektedir. Bilgi kirliliğini ortadan kaldırmak meşakkatli bir iştir. Bu noktada tarihçilere büyük bir görev ve sorumluluk düşmektedir. Ancak onların da yapabilecekleri şeyler sınırlıdır. Zira ifade edildiği gibi Osmanlı saray hayatına dair yeterli evrak mevcut değildir. Olanlar da merak edilenleri tatminkâr bir şekilde izah etmekten uzaktır. Bu nedenle

sarayda yaşamış birinin hatıralarının hakikatin ortaya çıkmasına yapacağı katkı son derece büyüktür. Tetkik eserlerin meydana gelmesine kaynaklık edecek arşiv belgelerinin az ve süreli yayınların sınırlı olması, hatıraların önemini artırmaktadır. Ancak bunların eksikliği hatıralarda yazılanların doğruluğunu test etme noktasında bazı güçlüklerle karşılaşılmasına neden olmaktadır. Bu noktada öncelikle yazarın eseri niçin yazdığı, kimin tarafında yer aldığı, ona kimlerin nasıl fayda veya zarar verdikleri, eğitim düzeyi, anlayış, kavrayış ve yazma kabiliyeti gibi hususları dikkate almak gerekmektedir. İyi niyetle yazılmış olsa bile üzerinden bir hayli zaman geçmiş olmasından dolayı bazı bilgilerin yanlış hatırlanabileceği gözden uzak tutulmamalıdır.

Son dönem Osmanlı hanedanı ve saray halkının hayatı konusunda hatıra türünden kaleme alınan çeşitli eserler vardır. Bu hatıraların yazarlarını birkaç kategoride toplamak mümkündür. Birinci grupta yer alanlar sarayda görev yapmış üst düzey devlet görevlileridir. Ali Said, Tahsin Paşa, Halit Ziya Uşaklıgil, Lütfi Simavi ilk akla gelenlerdir. İkinci grupta hanedan üye ve mensuplarının anıları yer alır. II. Abdülhamit'in kızları Ayşe ve Şadiye Osmanoğlu sarayda büyüdükleri için hatıraları önemlidir. Şehzade Ali Vâsıb Efendi'nin hatıraları görmezden gelinemez. Hanedan mensuplarından ise son padişah Vahdettin'in kızı ile evlenen İsmail Hakkı Okday'ın anıları ilgi çekicidir. Üçüncü grupta ise saray kadınları ve saray görevlilerinin yakınlarına dair hatıralar vardır. Bu bağlamda kıymetli bilgiler verenlerin başında Leyla Saz, Safiye Ünüvar ve Leyla Açba gelir. Leyla Saz, babasının görevi nedeniyle sarayı ve saray halkını yakından tanımıştır. Safiye Ünüvar sarayda sultan ve şehzadelerin öğretmenliğini yapan bir hanımdır. Leyla Açba da aynı şekilde sarayda görev yapan kadınlardan biridir. Bunların anıları görülmeden son dönem saray sakinleri hakkında tatmin edici bir bilgiye ulaşmak mümkün değildir.

AFİFE REZZEMAZA'NIN HATIRATI

Elinizdeki kitap sarayda, Vahdettin'in eşlerinden Müveddet Kadınefendi'nin yanında bulunmuş bir hanımın hatıralarıdır. Sa-

raya cariyeye alma geleneğinin kölelik karşıtı gelişmelerin de etkisiyle değişmesi sonucu Osmanlı sarayında Kafkasyalı kızların hâkimiyeti söz konusuydu. Kafkasya'dan Osmanlı ülkesine özellikle de Marmara bölgesi ve civarına göç eden Çerkez ve Abhazların çocukları saray çevresinde yer almaktaydılar. Fakirlik ve başka nedenlerle aileler, kızlarını doğrudan saraya veya hanedan üyesi birinin sarayına teslim ederlerdi. Daha önce bir şekilde gelmiş, önemli bir mevkiye sahip olan saraylı bir hanımın akrabası olan kızlar da ona duyulan itimat nedeniyle saraya verilirlerdi. İşte elinizdeki anının yazarı bu usulle şehzade Vahdettin'in sarayında bulunmuş, babası Abhaz, annesi Çerkez olan bir kızdır. Saraya gelen bir kıza gelenek icabı yeni bir isim bulunur, bu isim genellikle Farsça olur ve güzel bir anlama gelirdi. Böylece asıl adı Afife Nazire olan küçük kızın adı şehzadenin sarayına geldikten sonra değiştirilerek Rezzemaza yapılmıştır. Önce Mediha Sultan'ın daha sonra Afife Nazire altı yaşındayken Şehzade Vahdettin Efendi'nin eşi Müveddet Hanım'ın girişimi ile saraya alınmıştır. Vahdettin'in tahta geçmesi ile İkinci Kadınefendi unvanı alan Müveddet Hanım da Afife Nazire gibi Abhaz kökenlidir.

Her bir safhası ilginç ayrıntılar barındıran bu macera yazar tarafından kaleme alınmış, unutulup gitmesine izin verilmemiştir. Eserindeki bilgiler, hatırladıkları yanında sarayda bulunduğu sırada aldığı notlardan oluşmaktadır. Eserin bir yerinde yaşlı saray kadınlarından birini konuşturarak edindiği bilgileri defterine kaydettiğini belirtmektedir.

Hatıralar neden kaleme alınmıştır? Bu soruya verilecek cevap bir bakıma eserin kıymetine dair de fikir edinilmesine yardım edecektir. Yazarın anılarını neden kaleme aldığına dair çok açık ifadeler yoktur. Anılarını yayınlamak ün ya da para kazanmak gibi bir niyetinin olmadığı yine kendi yazdıklarından anlaşılabilir. Ancak eserde son padişah ve çevresindeki insanların hangi muamelelere maruz kaldıklarını ve nasıl haksızlığa uğradıklarını dile getirme çabası hissedilmektedir. Bu kaygıyı eserin muhtelif yerlerine serpiştirilmiş olarak görmek mümkündür. Eserde Vahdettin'i I. Dünya Savaşı sonrası Mütareke ve Milli Mücadele dönemlerinde yapıp ettiklerinden dolayı haklı çıkaracak ifadeler

yer vermektedir: “Zat-ı Şahane'nin anlattıkları istihrac edildiğinde, hünkârın kati şekilde hain olmadığı, memleketi ve milleti kurtardığı ve maalesef itimat ettiği muhtelif kişiler tarafından aldatıldığı tebarüz etmektedir.” Bu ifadeler onun hatıra yazış amacına ışıktır niteliktedir. O, anılarını yayınlama niyetinde değildir. Mustafa Kemal Paşa hakkında, Vahdettin'den duyduğu bazı sözleri yazmaktan çekindiği anlaşılmakta “fakat yazdıklarımı neşretmeyeceğim için korkmuyorum.” şeklinde ifadeler kullanılmaktadır. Nitekim anılar, onun hayatta olduğu dönemde yayınlanmamıştır. Şu halde yazar, bilinmeyen gerçeklerin gün yüzüne çıkması ve birlikte yaşadığı insanların hatıralarına hürmet etme gayretindedir.

Yazar, Mütareke ve Millî Mücadele yıllarında padişahın yanında yer almış olanları savunur. Bu, körü körüne bir taraftarlık değildir. Doğru bulmadığı, durum, tutum, hal ve hareket her kimden gelirse gelsin eleştirmekten geri kalmamıştır. Birçok olayı Vahdettin ve hanedanın bakış açısıyla anlatmasına rağmen son padişah kusurlardan arınmış bir insan değildir. Çeşitli zaafı gözler önüne serilir. Mesela Millî Mücadele döneminde Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarına yardım etmeme karşılığında İngilizlerin onu her halükarda saltanatta tutacağına inandırdıklarını, onlara güvenerek yanıldığını dile getirmektedir. Yeri geldikçe padişahın çok yakınında bulundurduğu, itimat ettiği insanlardan bazılarının şahsi özelliklerinin ne derece kötü olduğu dile getirilir. Onları yanında tutan ise Vahdettin'dir.

Yazar, saray içinde nedimesi bulunduğu Müveddet Kadınefendi'nin, dışarıya karşı ise hanedanın tarafında yer alır. Kitabı okurken bu gerçeği göz önünde bulundurmak gerekir. İnsan doğası gereği sevdiğinin yanında, sevmediklerinin karşısındadır. Kendisine ve sevdiklerine zarar verenleri alkışlamaz. Saray içinde kendisi ve Müveddet Kadınefendi açısından bakar olaylara. Padişah, gözdesi Nimet Hanım'a son derece düşkündür. Muhtemeldir ki Nimet Hanım, diğer kadınlar ve dolayısıyla yazar tarafından kıskanılmaktadır. Nimet Hanım'ın çok güzel bir kadın olduğu gerçeğini teslim eden yazar bununla birlikte kişisel özelliklerini kıyasıya eleştirir. Ona olan düşkünlüğünden ve diğer

4. 7. 1950

84 senelik amirimin bu saterlerin arasına sigdirmeyece
gayret ettim, lakin cütlük bir ömür yazmak kiine
nasib olmuşturki bana olsun. Bu son saterlerime
pek sevdiğim yığınım Timsal e yazıyorum.

Emin Timsalığın Allah seni her daim muhafaza
ve bekliyor olsun. İnşallah arı ettiğin cütlük
hüyalarna vâsil olursun. Seni ne kadar çok
sevdiğimi biliyorsun. Nâteretimi sana miâs
brakıyorum. Rica ederim iyi muhafaza et.
Birtak senin okumana müsaade ediyorum
Devletimizin ve ailemizin vaziyetini anlamaya
yardaklarını muhakkak ducağısın. Allah seni
muvaffak etsin evladım.

Teyyan

Rezzemaza

Vahdettin'in saraylısı Afife Rezzemaza'nın hatıratının son sayfası

kadınlara ilgi göstermemesinden dolayı yazarın eleştiri oklarından Vahdettin de nasibini alır. Hatta İstanbul'un işgali yıllarında padişah devlet işlerini bir yana bırakarak Nimet Hanım'la ilgilenmiş günlerini onunla geçirmiştir.

Vahdettin saray dışına karşı savunulmaktadır. Saltanatın kaldırılması, hilafetin ilgası ve hanedanın yurt dışına sürülmesi mevzularında yeni Türk hükümeti eleştirilir. Bu nokta-i nazardan bakıldığında saltanatın tarafında yer alanlar övgüye mazhar insanlardır. Millî Mücadeleye

karşı padişahın yanında yer alan Anzavur Ahmet hakkında yaygın olarak bilinenden farklı bir perspektif sunulur. Padişahın tarafını tutanların daha çok Çerkez ve Abhaz gibi Kafkasya kökenli devlet adamları olduğu vurgusu yapılıır ve bunlar övülür. Bunların hanedanı desteklemesi muhtelif hanedan saraylarında çok sayıda akrabalarının olmasından kaynaklanması kuvvetle muhtemeldir.

Yazarın eserinde anlatılanlar iki şekilde kaleme alınmıştır. Anlatılanların bir kısmı görülen, yaşanan olaylardır. Büyük çoğunluk bu şekildedir. Bir de birilerinden dinleyip aktardığı bilgiler vardır. Yine siyasi meselelere dair hususların o dönemdeki gazetelerden yahut sonradan kaleme alınmış tetkik eserlerden istifade ile yazıldığı anlaşılmaktadır. Çünkü yazarın eserde zikredilen bazı bir kısım tarihî olaya tanık olması mümkün değildir. Ancak bu vasıtalarla ulaşılabilecek bilgilerdir. Hangi şekilde olursa olsun kaleme alınan her şey onun süzgecinden geçerek bize ulaşmıştır. Yetiştığı çevrenin, aldığı eğitimin, sahip olduğu kültürel birikim ve değerlerin yazdıkları üzerinde muhakkak etkisi vardır.

Yazar, saraya alınışından Müveddet İkinci Kadınefendi ile İtalya'ya oradan Mısır'a gidişlerini, kendisinin kadınefendiden ayrılarak Türkiye'ye gelişini anlatır. Rezzemaza Hanım, saray hayatı ve saltanatın kaldırılma ve hanedanın sürgüne gönderilmesini içeriden bir göz olarak aktarır. Bu nedenle tarihin bilinmeyen karanlık bir yanına ışık tutar, görünmeyenleri görünür kılar, perde arkasında yaşananları aktarır. Eserde saray adetleri, buradaki insanların birbirleriyle olan ilişkileri, giyim kuşamları, konuşma ve davranış usullerine dair bilgilere ulaşmak mümkündür. Yine saraydaki kadınların etnik kökenleri, kişisel özellikleri, akrabalık ilişkileri anlatılır. Böylece hatıralar olmasa belki de tespit edilemeyecek birçok husus aydınlatılmaktadır.

Yazar, kendisinden çok etraftaki olaylara ve insanlara odaklanır. Olaylar ve insanlar üzerinde etki sahibi olmayıp bir gözlemcidir. Şahit olduklarını, yaşadıklarını, dinlediklerini yanında taşıdığı defterine kaydeder. Aldığı eğitimin ne olduğu konusuna yer vermez. Derecesi belli olmamakla beraber Fransızca bildiği anlaşılmaktadır. Yazdıkları,

saray etrafında konuşulan dilin özelliklerini yansıtmaması bakımından da kayda değerdir.

Eserin hanedan tarihinin daha bilinir hale gelmesine katkı sunacağı kesindir. Hanedanın kızları olan sultanlar, eşleri ve çocukları ile ilgili resmî belgelere geçmeyecek bilgiler mevcuttur. Bununla birlikte hanedan üyeleri hakkında verdiği birçok bilgi, arşiv belgeleri ile birebir örtüşmektedir. Saltanatın kaldırılması, padişahın saraydan ayrılışı, saraydan çıkarılmaları bu esnada ve sonrasında tabii tutuldukları muamele, olay karşısında kadınların gözyaşları, çığlıkları; yeni Türk hükümetinin saraylılara ve hanedana karşı tutumları akıcı bir dille anlatılmıştır. Eserde yer verilen olay ve kişilerle, yazarın bunlara dair değerlendirmelerini birbirinden ayırmak gerekir. Zira yazarın değerlendirmelerini duygularından tamamen sıyrarak dile getirdiği söylenemez. Bununla birlikte, yalnız gerçekleri değil, duyguları, hissedilene, dile getirilemeyeni, belgelere sığmayan ve yansımayanları bilmekte önemlidir. İnsanların birçoğuna arşiv belgelerinin soğuk, seçilmiş ve duygudan arındırılmış ifadelerinden başka şeyler görmek ilgi çekici gelir. Hatıralar olmasa insanların yaşadıkları korkuyu, endişeyi, matemi, hayal kırıklıklarını, ümitleri, sevinç ve mutluluğu nasıl öğrenirdik? Rezzemaza Hanım'ın eseri tarihî olaylara, kişilere farklı bir perspektiften bakmak, bildiklerine yeni bir pencere açmak isteyenler için ilgi çekici bir eser.

Doç. Dr. Cevdet KIRPIK

HATIRATIN ÖYKÜSÜ

Afife Rezzemaza Hanım hatıralarını yeğeni Timsal Tepedelen Hanım'a bırakmıştı. Timsal Hanım 2010 yılında uzun bir hastalıktan sonra vefat etti. Annemin çok yakın arkadaşı ve rahmetli Timsal Hanım'ın kızı İffet Sipahi Hanım da hatıraları bana hediye etti. Böylece bu tarihî dökümanlar elime geçti. Hatıraların yayımlanmasının kesinlikle doğru olduğunu düşündüğüm için yayıma hazırladım.

TEŞEKKÜRNAME

Bana destek ve yardımını hiçbir zamann esirgemeyen ve Almanya'nın ender araştırmacı yazarlardan olan Sayın Dennis Beurenmeister'e teşekkürü bir borç biliyorum.

Fotoğraf ve dökümanlar için Nihat Svamba, İnci Svamba, Mevhibe Bereket, Aliye Aret, Prens Ardian Muzaka, Neşet Marşanoğlu, Nuriye Açba, Fulya Barkan, Nemika Marşanoğlu, Leyla Bağ, Kaya Teke, Celile Şokum, Kudret Şakrılğil, Sabiha Koç ve Cahide Besiroğlu'na sonsuz teşekkürlerimi arz ederim.

Dr. Edadil AÇBA

BİRİNCİ BÖLÜM: 1906-1924
SARAYA KABULÜM

SULTAN VAHDETTİN'İN SARAYINA KABULÜM

Annem ve babam tevellüt ettiğimde, bir gün Osmanlı Sarayı'na intisap edeceğimi nereden bilebilirlerdi. Bunu hiç kimse bilemezdi. Kendim dahi bir gün cihan padişahının sarayında hizmet edeceğimi hiç tahmin edemezdim. Fakat kader biz aciz insanları nerelere sürüklemiyor ki. Kimini zaruretten maddi zenginliğe ulaştırıyor, kimini de debdebe ve müreffeh hayattan sefaletle mahkum ediyor.

Ben Hicrî 1325 senesinde Derbent'te tevellüt ettiğimde, rahmetli babam Mustafa Bey bana, pek genç yaşında vefat eden hemşiresinin adını tesmiye etmiş. Fakat rahmetli annem adımın Nazire olmasını arzu ediyormuş. Neden bu sebepten her iki isimi de bana vermişler. Hâsılı Afife Nazire diye İzmit Nüfusu'na kayıt edilmişim.

Babam Mustafa Bey aslen Abhazdı ve asilzade olan Svamba ailesine mensuptu. Rahmetli annem Nazmelek Hanım fevkalâde güzel bir Çerkez hanımı idi. Aslen Çerkezlerin Ubuş boyundandı ve Saşa hanedanından Saşa Hacı Mehmet Bey'in kızı idi.

Annem Sultan Mecit'in kızı Mediha Sultan'ın sarayında büyümüştü ve halk tabiri ile bir saraylı hanımı idi. Vaktiyle dedem Saşa Hacı Mehmet Bey'in hemşiresi Dildar Hanım Osmanlı Sarayı'na intisap edip Mediha Sultan'ın hazinedar ustası olmuş. Bu sebepten Dildar Hanım biraderinin iki kerimesini annem ve teyzem Nüzhet Hanım'ı yanına Saray'a aldirmiş. Annem ve teyzem evlenme yaşına gelince, annemi babamla evlendirmişler. Teyzem ise sarayda kalmayı tercih etmiş.

Saray ile yakın irtibatımız sebebiyle bizim eve muhtelif günler saraylı hanımlar misafirlğe gelir ve hatta günlerce kalırlardı. Evimiz, esasında büyük bir konak idi, İzmit'in Derbent nahiyesinde bulunuyordu.

Derbent'te umumiyetle Abhaz ve Ubuhlar ikamet etmekte idi, zaten 93 Harbi'ni müteakip Memalik-i Şahane'ye hicret eden Abhaz ve Ubuhlar tarafından vücuda getirilmişti.

Babam vaktiyle Sultan İkinci Abdülhamit'in tüfenkçilerindendi, fakat annem ile evlenmesini müteakip Derbent'e taşınmış ve İzmit'in askeriye dairesine tayin edilmişti. Bu suretle ben ve kardeşlerim Derbent'te tevellüt ettik.

Ailem İkinci Meşrutiyet'in ilanına kadar iyi hal sahibi idi, fakat Sultan İkinci Abdülhamit'in hal' edilmesi ile hayatımız bir gecede değişti. İttihatçılar Sultan Hamit'e sadık olan veyahut padişah tarafından taltif edilen bütün eşhasın malını mülkünü müsadere edip muhtelifini de mahpushanelere kapatmışlardı. Hatta idam edilenler dahi vardı. Bizim aile de Sultan Hamit'e sadık olduğundan İttihatçılar babamı vazifesinden tatlik etmişlerdi. İstanbul'un Baltalimanı tarafında bulunan emlakımızı da elimizden almışlardı. Yegâne Derbent'teki konağımıza dokunmamışlardı. Hal böyle olunca da ailem için meşakkatli günler başlamıştı. Tamamıyla fakr u zarurete mahkum olmadan teyzem Nüzhet Hanım beni ve hemşirem Atiye'yi saraya aldırıldı. Doğrudan Mediha Sultan'ın sarayına kabul edildik. O tarihlerde ben dört ve hemşirem de beş yaşında idi.

Takriben iki sene kadar Mediha Sultan'ın Baltalimanı'ndaki muhteşem sarayında kaldık. Fakat günün birinde teyzem Nüzhet Hanım beni ve hemşiremi alıp o tarihlerde şehzade olan Vahdettin Efendi'nin köşküne götürdü. Zira Vahdettin Efendi'nin bir oğlu, yani bir şehzadesi tevellüt etmişti. Bu sebepten de teyzem şehzadeyi ve haremini tebrik etmek için gitmişti. Bilâhare Vahdettin Efendi'nin Çengelköyü tepesinde bulunan köşküne vâsıl olup Vahdettin Efendi ailesini tebrik ederken, yeni doğmuş şehzadenin validesi Müveddet Hanım beni ve hemşiremi görünce pek beğenmiş. Hemen teyzeme bizi sual etmiş. Hâsılı Müveddet Hanım bizim Derbentli ve Abhaz Svamba ailesinden olduğumuzu işitince, derhal bizi kendi dairesine istemiş. Teyzem evvelâ karşı çıkmış ve bizim emaneten Mediha Sultan'ın sarayında bulunduğumuzu ve tahsilimiz tamam olmasını müteakip ebeveynizimin yanına

geri gönderileceğimizi söylemiş. Fakat Müveddet Hanım arzusunda ısrarlı kalıp benim ve hemşiremin yeni doğmuş şehzadesine ahbablık edeceğimizden emin olduğunu anlatmış. Bu ısrar karşısında teyzem de fazla muavenet edemeyerek bizi Müveddet Hanım'a teslim etmiş. O tarihten itibaren Vahdettin Efendi Sarayı'na mensup olmuştuk.

MÜVEDDET HANIM

Altı yaşında olduğum halde Vahdettin Efendi'nin ikinci haremî Müveddet Hanım'ın dairesine hemşire ile beraber kabul edildim. Esasında Vahdettin Efendi ve Müveddet Hanım'ın oğlu Şehzade Ertuğrul Efendi'ye ahbablık etmek için intisabımız vuku bulmuştu. Filhakika Ertuğrul Efendi ile beraber büyümeye başladık. Küçük şehzade ile aynı derslere iştirak ettik ve zamanla aramızda bir kardeş muhabbeti hâsıl oldu. Ertuğrul Efendi bana ve hemşireme, "aba" derdi. Bizde ona, "Küçük Efendi" veyahut "Efendiciğim" diye hitap ederdik. Çok tatlı ve terbiyeli bir şehzade idi. Bebekliğinden itibaren gayet yakışıklı olup büyüdükçe cazibesi de artıyordu. Fizikî güzelliğini ve merhametli tabiatını annesinden aldığı âşikârdı. Çünkü Müveddet Hanım pek güzel ve safdil bir kadındı. Aslen Derbent'in Hikmetiye karyesinden olup Abhaza ve asilzade olan Çıhçı ailesindendi. Beni ve hemşiremi de yegâne güzelliğimiz için değil Abhaza ve Derbentli olduğumuz için yanına almıştı.

Ömrümde Müveddet Hanım gibisini hiç görmedim ve tanımadım. O kadar temiz kalpli ve güzel huylu bir kadındı ki tarif edemem. Fakat pek safdil idi. Hayatını evladına ve Vahdettin Efendi'ye adamıştı. Bu iki insan için herşeye razı idi. Sessiz ve sakin tabiatlı olup kimsenin işine karışmaz ve kimse ile de münakaşa etmezdi. Hâsılı melek gibi bir kadındı. Lâkin temiz kalbi hasebiyle hayatında maalesef pek kötü hadiselerle maruz kalmıştı.

Müveddet Hanım'ın aksine amcazadesi Nevvâre Hanım ise fevkalâde mağrur ve akıllı bir kadındı. Fevri tabiatlı, intizamlı ve ciddi idi. Herşey hususunda haberdar olmak isterdi. Nevvâre Hanım amcazadesi Müveddet Hanım'ın himmeti ile saraya alınmış ve nedimesi olarak

yanında bulunuyordu. Esasında Nevvâre Hanım benden sadece beş yaş büyüktü ve bizi çok severdi.

Çıhçı ailesinden Çengelköyü Köşkü'nde hizmet eden Şaban ve Fevzi beyler Müveddet Hanım'ın biraderleri idi. Her ikisi de pek iyi insanlardı. Yeğenleri Şehzade Ertuğrul Efendi ile pek alakadar olurlardı. Farz-ı muhal küçük şehzade ile köşkün büyük bahçesinde gezmeye çıkarlardı. Bizi de pek severlerdi. Hatta muhtelif günler bizi kupalı bir saray arabası ile Çengelköy'e sahile götürürlerdi. O tarihlerde Çengelköy sahilinin Beylerbeyi cihetinde mesire mekânları vardı. Bizi de oraya götürürler ve hep beraber piknik yapardık. Tabii yanımızda saray kalfaları da gelirdi. Müveddet Hanım da bazen şehzadesi ile bizimle mesireye çıkardı. Fakat Vahdettin Efendi zevcesinin ve şehzadesinin köşkün haricine çıkmalarını pek tasvip etmezdi. Bu sebepten de Müveddet Hanım oğlu ile köşkün geniş bahçesinde gezerdi.

Saray kalfalarının lakırdıları hiç bitmez derler ve hakikaten de öyledir. Fakat zavallılar ne yapsınlar ancak bu şekilde kapalı hayatlarını neşlendirmeye muvaffak olurlardı. Bana ve hemşireme günün birinde büyük kalfalardan Nevber Hanım, Şehzade Vahdettin Efendi'nin Müveddet Hanım'ı nasıl nikâhına aldığını anlattı. Seneler sonra Nevber Hanım anlattıklarının hakikat olduğunu tespit ettim ve bu sebepten de çekinmeden buraya aynen derc ediyorum.

Müveddet Hanım'ın halası Habibe nam-ı diğer Cenandil Hanım, Vahdettin Efendi'nin başhazinedarı imiş. Cenandil Hanım da yeğeni Müveddet'i saraya yanına almış. Saraya girmesinden takriben dört veyahut beş sene sonra Vahdettin Efendi'nin nazar-ı dikkatini celb edip haremi olmuş. Teehhül etmelerinden bir sene sonra da yegâne evladları Ertuğrul Efendi tevellüt etmiş.

Müveddet Hanım'ın esas adı Şadiye idi ve saraya intisap etmesini müteakip halası Cenandil Hanım tarafından Müveddet ismi tesmiye edilmiş. Bizi hizmetine aldığında 19 yaşında gencecik bir hanımdı. Zaten Vahdettin Efendi ile teeħhül etmesinde yaşı 17 imiş.

Hanımevendinin simasını hiçbir vakit unutmam. Güzel ve parlak altın sarısı uzun saçlarını ben tarardım. Saçı gayet uzun ve beline iniyordu.

dettin Efendi'nin musahiplerinden Mazhar Ağa bana Rezzemaza diye seslendiğinde Vahdettin Efendi tebessüm ederek bu tuhaf ismin kime ait olduğunu sual etmiş. Mazhar Ağa'nın beni kastettiğini işitince de aynı gün Müveddet Hanım ile beni huzuruna celb etti. Vahdettin Efendi pek neşeli idi ve bana yeni bir isim tesmiye edeceğini söyledi. Bu yeni ismi de harem ağalarının gayet rahat şekilde telafuz edeceklerini de tebessüm ederek ilâve etti. Hâsılı bana Rezzemaza ismini taktı. Hatta harem defterindeki kaydımı değiştirip yeni ismim ile kayıt ettirdi. O tarihten itibaren adım Rezzemaza oldu ve herkes bana bu isim ile hitap etti.

Başta yeni ismimi hiç beğenmedim, fakat zamanla alıştım ve başka hiç kimse de bu ismin bulunmaması beni pek sevindirdi. Artık her mektubumu yeni ismim ile yazıyordum, hatta ailemin dahi bana yeni ismim ile hitap etmelerini istedim. Vahdettin Efendi'nin bana verdiği isim ile her daim iftihar ettim ve hâlâ da etmekteyim.

ÇENGELKÖY'ÜN YENİ HANIMI

Sultan Reşad'ın vefat etmesinden bir sene evvel Vahdettin Efendi tekrar tehhül etti. Yeni haremi Müveddet Hanım'ın amcazadesi Nevvâre Hanım'dı. Esasında günün birinde bu fevkalâde güzel kızın Şehzade Efendi'nin nazarı dikkatini celb edeceği malumdu. Müveddet Hanım'ın sadık nedimeleri hanımefendiye amcazadesini saraydan göndermesini tavsiye ederlerdi. Fakat Müveddet Hanım bütün ikazlara rağmen Nevvâre Hanım'ı yanından göndermedi. Nihayet tahmin edilen hadise vuku buldu.

Sene 1917, mevsimlerden bahardı. Nevvâre Hanım 16 yaşında peri gibi hoş ve güzel bir kızdı. Köşkün bahçesinde gezerken Vahdettin Efendi'ye tesadüf etmiş ve şehzade o an bu güzeller güzeli kıza meftun olmuş. Hemen birinci haremi ve Çengelköy Köşkü'nün esas hanımı Fatma Emine namı diğer Nazikedâ Hanım'a gidip halini anlatmış. Bu Fatma Emine Hanım, Vahdettin Efendi'nin kerimeleri Ulviye ve Sabiha sultanların validesidir ve şehzade efendi hemen herşeyini bu zevcesine anlatıp istişare ederdi. Kısa bir müddet sonra Fatma Emi-